

ההכרזה על הקמת מדינת ישראל והקמת צה"ל

(4 שיעורים)

ד"ר אורנה כץ אתר

מוקדי הלימוד¹:

שיעור 1-2 – הויכוח על הכרזת המדינה:

- נסיבות ההכרזה (הישגי תוכנית ד', נפילת גוש עציון, מצור בעיר העתיקה, עזיבת הבריטים).
- הדיון ב-12 במאי – הסבר מניעי התומכים בהכרזה על הקמת המדינה עם עזיבת הבריטים.
- השיקולים בעד דחיית ההכרזה על הקמת המדינה.
- מקומו של בן גוריון בקבלת ההחלטה.

שיעור 3-4 – הקמת צה"ל, פירוק המחותרות ופירוק מטה הפלמ"ח:

- הקמת צה"ל – המניעים והקשיים (פרשת אלטלנה כמקרה בוחן)
- מניעי בן גוריון לפזר את המחותרות ומטה הפלמ"ח. השלכות החלטתו והקשיים בביצועה.

*

1. נסיבות ההכרזה: הבהרת המצב הצבאי, אזרחי ומדיני של הישוב ערב ההכרעה על הקמת מדינת ישראל.

2. הדיון ב-12 במאי – השיקולים בעד דחיית ההכרזה: איום הפלישה מטעם מדינות ערב (האולטימטום שהציבו ליישוב) והחשש מכישלון צבאי שיוביל לאסון; הצטרפות המלך עבדאללה למערכה; הצעת החלופה האמריקנית.

3. מניעי התומכים (ודוד בן גוריון בראשם): ניצול הזדמנות חד-פעמית – תמיכת ברה"מ בהקמת המדינה; הערכת בן גוריון וגורמי צבא שהצבאות הערביים אינם מוכנים עדיין למלחמה, אך בתוך כמה חודשים הם עתידים להתחמש, להתאמן ולהיות מוכנים יותר; הערכת ישראל גלילי ויגאל אלון כי סיכויי הניצחון עומדים על 50%; מוכנות מוראלית של הישוב וסכנת שחיקת מוכנות זו; כינון ריבונות יהודית תאפשר פתיחת שערי הארץ והעלאת אלפי צעירים יהודיים ברי גיוס.

¹ לתלמידים אינטרנטיים: מרים עמירה-עופר, לימודי היסטוריה בחינוך הכללי: נושאי הלימוד תשע"א-תשע"ג, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, אגף המפמ"רים, 2010, עמ' 22. לתלמידים אקסטרנטיים: אתר המפמ"ר, לימודי היסטוריה, עמ' 11. <http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/8F29263C-036A-4171-83A3-EE86AED7E071/115183/Externim.doc>

4. **מקומו של בן גוריון בקבלת ההחלטה:** בישיבת מנהלת העם (12 במאי 1948), והכרעתה בעד הכרזה על הקמת המדינה, כמו בכל סוגיה בה היה מעורב, בלטה מאוד הדומיננטיות של בן גוריון. בן גוריון פעל באמצעות הפעלת לחץ אישי על חברי מנהלת העם, הדגשת הסיכויים והמעטה בערך הסיכונים, ואפילו הפעלת סחיטה אמוציונאלית על המתנגדים.

5. **הקמת צה"ל – יעדים:** המעבר מיישוב למדינה חייב הקמת גוף צבאי אחד הנתון למרות המוסדות הנבחרים; הקמת צה"ל אפשרה החלת חוק הגיוס על הצעירים הישראליים; איחוד הכוחות הלוחמים ונשקם כנגד פלישת צבאות ערב הפולשים למדינה.

אך בפועל נותרו כמה בעיות: הכרזת המדינה לא חלה על ירושלים (שאמורה הייתה להיות בין לאומית), ועל כן המשיכו המחותרות לפעול בה; אנשי האצ"ל והלח"י שולבו במספר מצומצם של יחידות צה"ל ויצרו מוקדי כוח אופוזיציוניים; פרשת אלטלנה.

6. **מניעי בן גוריון בפיזור המחותרות ומטה הפלמ"ח (נובמבר 1948):**

- **הגורם המקצועי** – בן גוריון רצה בהקמת צבא מאורגן וממלכתי (דרגות; היררכיה; מטכ"ל) כיאה למדינה שקמה זה עתה, ולא 'פרטיזנקה' כלשונו.
- **הגורם הפוליטי** – הקמת המדינה הייתה הזדמנות פז לנטרל את הכוחות האופוזיציוניים לבן גוריון – אצ"ל, לח"י ואף פלמ"ח (אנשי מפ"ם).
- **אי אמון אובייקטיבי במחותרות ובפלמ"ח** – משקעי העבר ופריצת האצ"ל לשכונת מנשיה בדרום ת"א, במטרה לכבוש את יפו הזינה את חששות בן גוריון; כמה ימים לפני הכרזת המדינה הורה מטה הפלמ"ח לאנשיו לקיים רק פקודות שאושרו על ידו. ההוראה בוטלה מיידית על ידי בן גוריון. כאשר הוקם חיל הים סירבו חלק מאנשי הפל-ים להצטרף לשורותיו, ערקו מהצבא והצטרפו לפלמ"ח כלוחמים רגילים; אחד ממפקדי חטיבת הראל של הפלמ"ח החרים 75 רובים שנשלחו לחטיבה אחרת, והוכיח בהתנהגות זו את העדרה של ראייה ממלכתית.²

השלכות ההחלטה והקשיים בביצועה:

- **פגיעה קשה ברמת צה"ל** – מייד לאחר שהתקבלה ההחלטה נטשו רבים ממפקדי הפלמ"ח את הצבא וסרבו לשרת כקצינים בצה"ל, זאת על אף שצה"ל היה בעיצומה של המלחמה (אם כי לאחר השלב המכריע שלה).³
- השלמת תהליך בניית צה"ל כצבא יחיד, גוף ממלכתי שאמור היה להיות א-פוליטי.

² ישראל זינגרוב וזאב בוים, **להיות עם חופשי: מגולה לתקומה לאומית**, כרך שלישי, עמ' 474-475.

³ במשך שנים האשים בן גוריון את ראשי מפ"ם בעידוד הפרישה מהצבא, אך הם הכחישו נמרצות. ואולם, העובדות העידו אחרת. יצחק רבין שהחליט להישאר בצבא למרות הלהץ עליו, תיאר שנים לאחר מכן את ההתקפות הקשות שספג בשל החלטתו. מאיר יערי, מראשי מפ"ם הודה רק עשרות שנים לאחר האירוע שעזיבת הקצינים הייתה אכן בהוראת המפלגה. ראה: מיכאל בר זהר, בתוך זינגרוב ובוים, שם, עמ' 476-477.

להעשרת ההוראה:

- דוד בן גוריון, אגרת לחבר בפלמ"ח, 17 באוקטובר, 1948, הרעיון הציוני ב', עמ' 319-320.
- פרשת אלטלנה, האולטימטום לבגין – הרעיון הציוני ב', עמ' 325.
- פקודת היום להקמת צה"ל, 31 במאי 1948 - הרעיון הציוני, ב', עמ' 318.
- פירוק האצ"ל, יוני 1948 - הרעיון הציוני, ב', עמ' 322.
- פירוק המחותרות והקמת צה"ל – ציר זמן. הרעיון הציוני, ב', עמ' 322.
- חיה רגב, אביגיל אורן, "הקמת צה"ל – לאחר הקמת המדינה", מגוון קטעי מקורות, אתר מט"ח: <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10839>
- חיה רגב, אביגיל אורן, "פרשת אלטלנה", מגוון קטעי מקורות, אתר מט"ח: <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10860>
- "מן המצולות", סיפורה של אלטלנה, סרטון של 10 דקות הכולל קטעי תעודה מצולמים של האירוע, לצד ויכוח היסטוריונים לגבי התנהלות בן גוריון בפרשה: <http://www.youtube.com/watch?v=baMcE8DeAUU&feature=related>
- אתר הפלמ"ח: http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=6246&itemType=0

מקורות:

- אלי שאלתיאל, "למה פירקו את הפלמ"ח", בתוך: אלי שאלתיאל (ע), **דוד בן גוריון: ראש הממשלה הראשון, מבחר תעודות**, גנזך המדינה, תשנ"ז, עמ' 65-66.
- בני מוריס, 1948, עם עובד, 2010, 299-298.
- זאב צחור, **החזון והחשבון: בן גוריון בין אידיאולוגיה לפוליטיקה**, ספריית הפועלים, 1993, עמ' 183-194.
- ישראל זינגרוב וזאב בויס, **להיות עם חופשי: מגולה לתקומה לאומית**, כרך שלישי, עמ' 474-475.
- מאיר פעיל, **תש"ח-תש"ט**, האוניברסיטה המשודרת, 1990.
- מוטי גולני, **ציון בציונות: המדיניות הציונית בשאלת ירושלים, 1937-1949**, האוניברסיטה המשודרת, 1992.
- שפרה קולת, **הרעיון הציוני והקמת מדינת ישראל**, חלק ב', תל, עמ' 304-326.